فصلنامه پژوهش‌های پولی_بانکی
سال شانزدهم، شماره ۵۵، بهار ۱۴۰۲
صفحات ۱_۳۳

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌های ایران

اکبر امینی‌مهر [*] **عزت‌اله گندمکار** [†]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۷

چکیده

مبارزه با فساد مالی را می‌توان به دو بخش مبارزات پیشگیرانه و مبارزات پسینی تقسیم کرد. اکثر کشورهایی که در بحث مبارزه با فساد موفق بوده‌اند، از روش‌های مبارزات پیشگیرانه استفاده کرده‌اند. یکی از روش‌های مبارزات پیشگیرانه، شناسایی و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در هر مجموعه و سیستمی است. نظام بانکی کشور به‌علت حجم بالای مبادلات پولی و مالی و ماهیت کاری خود، می‌تواند بیشترین برخورد را با پدیدهٔ شوم (فساد مالی) داشته باشد.همانند سایر سازمان‌ها، نظام بانکی کشور نیز با توجه به شرایط کاری خود، قوانین ، عوامل و ساختارهای گوناگونی را به‌منظور جلوگیری و مبارزه با فساد مالی پیش‌بینی و اجرا می‌نماید. در این پژوهش با استفاده از روش دلفی عوامل موجود بازدارندهٔ فساد مالی در نظام بانکی کشور شناسایی و سپس با اجرای آزمون فریدمن نسبت‌به اولویت‌بندی و وزن‌دهی و میزان تأثیرگذاری هر عامل اقدام خواهد شد. پس از انجام‌دادن پژوهش، شش عامل اصلی (معیار) و ۲۴ عامل فرعی (زیرمعیار) شناسایی شد. رتبه‌بندی عوامل بازدارندهٔ فساد مالی به‌ترتیب عوامل اقتصادی، ساختاری، سیاسی، مدیریتی، فردی، و اجتماعی قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: فساد، فساد مالی، نظام بانکی کشور، عوامل بازدارنده، مبارزه با فساد
طبقه‌بندی JEL: E19، G21، C14، G29

[*] استادیار و عضو هیئت‌علمی، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران؛ Aminimehr_a@pnu.ac.ir
[†] دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه پیام نور تهران، واحد ری؛ Ezat610901@gmail.com

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۱ مقدمه

«وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۖ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ» ﴿۷۷﴾

و (ای قارون) در آنچه خداوند به تو داده است، سرای آخرت را جستجو نما و (درعین‌حال) بهره‌ات را نیز از دنیا فراموش مکن و همان‌گونه که خداوند به تو احسان کرده است، احسان نما و به‌دنبال فساد در زمین مباش که خداوند، مفسدین (فسادگران) را دوست نمی‌دارد (تفسیر نور، قرائتی: آیهٔ ۷۷ سورهٔ قصص).

«وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ» ﴿۳۹﴾

و اینکه برای انسان جز آنچه تلاش کرده [هیچ نصیب و بهره‌ای] نیست ﴿آیهٔ ۳۹ سورهٔ نجم﴾.

فساد مالی رویدادی پیچیده، چندبعدی، شایع، و دارای علل و آثار چندگانه است. منشأ این امر عوامل مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، حقوقی، و اقتصادی است که هریک به تناسب اقتضائات زمانی در شدت و نوع فساد مالی تأثیرگذار است. اگرچه فساد مالی در کشورهای درحال‌توسعه شدت بیشتری دارد،این بدان معنا نیست که در کشورهای توسعه‌یافته وجود ندارد، بررسی‌ها نشان داده است در روسیه در حدود ۶۰ درصد از افراد در تعاملات با یکدیگر و با پزشکان و معلمان پیشنهاد رشوه می‌کنند، همچنین در حدود ۲۸ درصد از مراودات دولتی با پیشنهاد رشوه صورت گرفته است (پورغفاری و همکاران، ۱۳۹۴:۶۰).

فساد می‌تواند با توجه به ساختار دولت، قدرت مؤسسات، اصلاحات بازار، و درگیری‌های موجود نتایج متفاوتی را بر رشد اقتصادی داشته باشد و این ساختار حکومت است که بر چگونگی تأثیر فساد در اقتصاد تصمیم می‌گیرد (برانت هیرتستت و سِتینا[1]،۲۰۱۶).

شیوع گستردهٔ فساد در سطح جهان موجب نگرانی جامعهٔ جهانی شده است، لذا، جامعهٔ جهانی دست‌به‌کار شده و اقدامات مؤثری درجهتِ مبارزه با این پدیدهٔ شوم به‌عمل آورده است. درواقع، بانک جهانی قصد تصویب زبان مشترک مبارزه با فساد را نداشته است؛ زیرا، چنین تصور می‌شد که این امر با منشور بانک که در آن «بی‌طرفی در ملاحظات سیاسی» ذکر شده، در تضاد خواهد بود. اما پس از اینکه متوجه شد که بخش قابل‌توجهی از وام‌های خود،

[1] Brandt Hjertstedt & Cetina

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

به‌دلیل رفتارهای فسادآمیز از مسیر خود منحرف می‌شوند (رسوایی فعالیت‌های فسادآمیز در کشور کنیا با استفاده از منابع بانک جهانی)، سیاست‌های بانک تحت سرپرستی وولفنسون[1] (که فساد را سرطان نامید) تغییر کرد و مسئلهٔ فساد به برنامه‌ای وسیع‌تر موسوم به حاکمیت مطلوب (که توسط بانک اجرا شد) پیوست. طی این برنامه، بانک از طریق شروط خاص خود به کشورها وام می‌دهد (جانسون و شارما[2]، ۲۰۰۴).

فساد پدیده‌ای مخرب و مهلک است که ساختارهای اجتماعی را در کلیهٔ سطوح به‌شدت تهدید می‌کند. ازاین‌رو، مقابله با فساد یکی از دغدغه‌های اصلی تمام کشورها و سازمان‌های بین‌المللی است. این دغدغه به‌خوبی بیانیه‌های کنوانسیون و قطعنامه‌های سازمان‌های بین‌المللی مشاهده می‌شود (آلبرشت و قورچی بیگی[3]، ۱۳۸۸).

آنچه موجبات نگرانی بیشتر مردم را فراهم می‌کند این است که وقتی فساد به فرهنگ تبدیل شد، دیگر کسی به قبح و نادرستی کارش نمی‌اندیشد؛ زیرا از یک‌سو می‌بیند که همه این‌طور رفتار می‌کنند و از سوی دیگر از او نیز انتظار دارند که چنین رفتار کند (شهیکی‌تاش و مجیدزاده بدرآبادی، ۱۱۸:۱۳۹۴).

اصل ۱۵۶ قانون اساسی کشور که به وظایف قوهٔ قضائیه اشاره دارد، در بند ۵ «اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین»، بر اصل پیشگیری از جرائم قبل از وقوع جرم و اصلاح مجرمین تأکید می‌کند. از طرفی با توجه به اینکه انسان موجودی مختار است و تنها عوامل زیست‌شناختی در وقوع بزه تأثیر ندارد، بنابراین برای ریشه‌یابی جرائم، باید به‌سراغ عوامل محیطی و اکتسابی نیز برویم.

با توجه به اجتناب‌ناپذیربودن فساد اداری و مالی در تمام کشورها، شناسایی و تقویت عوامل بازدارندهٔ بروز و ظهور فساد می‌تواند در پیشگیری و ارائهٔ راهکارها و راهبردهای مقابله و مبارزه با این پدیدهٔ شوم بسیار مهم و بااهمیت باشد.

در این مقاله، پس از بیان مسئله به تعریف مفاهیم پرداخته می‌شود و سپس ضرورت انجام‌دادن تحقیق و مرور سوابق پژوهش بیان می‌شود. پس از آن، نتایج و یافته‌های پژوهش به‌همراه رتبه‌بندی نهایی ذکر شده است و در نهایت، بحث و نتیجه‌گیری و پیشنهادها و راهکارهای تحقیق ارائه می‌شود.

---

[1] .Wolfensohn

[2] Johnson and Sharma, ibid, 11.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۲ بیان مسئله

فساد مالی به‌عنوان یکی از بارزترین نمونه‌های فساد در سطح بین‌المللی، موجب ایجاد نگرانی‌های زیادی شده است، به‌نحوی‌که دولت‌ها علاوه بر مقابله با آن در سطح داخلی، در سطح بین‌المللی نیز همکاری داشته و با توجه به اهمیت موضوع، برای پیشگیری و مقابله با فساد «کنوانسیون سازمان ملل برای مبارزه با فساد (مریدا)» را در سال ۲۰۰۳ به‌تصویب رسانده و در سال ۲۰۰۵ نیز به‌اجرا گذاشتند (جعفری، ۱۳۹۴:۵).

رهبر انقلاب در دیدار خود با جمعی از کارگران کشور در روز نهم اردیبهشت ۱۴۰۲ با اشاره به آیهٔ ۳۹ سورهٔ نجم، فرهنگ‌سازی دربارهٔ «رابطهٔ مستقیم درآمد و ثروت با کار و تلاش» را نیاز حقیقی کشور و جامعه دانستند. ایشان وجود مصادیقی از مترفین و انسان‌های غرق در ثروت‌های بادآورده و فساد را ناشی از قطع‌شدن ارتباط درآمد با کار و تلاش دانستند و افزودند کار و تلاش در این زمینه بسیار دشوار و بلندمدت است، اما کاملاً ضروری است و هرگام در مبارزه با فساد، گامی در ایجاد این فرهنگ است. ایشان با اشاره به فرمان ۲۰ سال قبل خود دربارهٔ ضرورت مبارزهٔ همه‌جانبه با فساد، تأکید کردند اگر از آن زمان دولت‌ها و مسئولان اقدام می‌کردند، امروز وضع بهتری داشتیم. اگر مسئولی جرئت مقابله با سوءاستفاده‌کنندگان تجارت و اعتبارات بانکی (مفسد داخلی) را نداشته باشد، در مقابل خواست دولت‌های زورگو مانند امریکا جرئت مقابله نخواهد داشت.(مقام معظم رهبری ، سایت بیانات فارسی خامنه‌ای)

اگرچه تمام سازمان‌های کشورمان امروزه با استفاده از ابزارهایی چون قوانین و مقررات مالی، دستورالعمل‌ها، تدوین منشور اخلاقی، تقویت آموزه‌های دینی، و افزایش نظارت‌های سازمانی در تلاش‌اند تا بر بروز فساد سازمانی فائق آیند، در تحقق این هدف چندان موفق نبوده‌اند. به‌نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین دلایل تحقق‌نیافتن کنترل فساد، ناتوانی در شناسایی عوامل مؤثر در فساد باشد. با توجه به اینکه اکثر کشورهایی که در مبارزه با فساد موفق بوده‌اند، از مبارزات پیشگیرانه استفاده کرده‌اند، سؤال اینجاست آیا افزایش هزینه‌های کنترل فساد که عمدتاً از طریق ایجاد قوانین جدید و تشدید مجازات صورت می‌گیرد، می‌تواند عاملی اساسی در کنترل فساد باشد یا خود به ابزاری برای ایجاد فساد بدل می‌شود. باوجوداین، به‌نظر می‌رسد مهم‌ترین گام در کنترل و مهار فساد شناسایی عوامل بازدارنده و تأثیرگذار از دیدگاه مدیران و کارمندان مرتبط با مسائل سازمانی است. اینکه چه عواملی در فساد مالی از منظر افرادی که با این پدیده مواجه‌اند، مؤثر است و هریک تا چه اندازه سهم در ایجاد فساد دارد، می‌تواند عاملی اساسی در برنامه‌ریزی‌های کنترل فساد باشد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۳ تعاریف و مفاهیم

تعریف «فساد» و «اعمال فسادآلود» از کشوری به کشور دیگر متفاوت است (شیهاتا[1]، ۲:۱۹۹۶).

فساد در لغت به‌معنای تباه‌شدن، پوسیدگی، فتنه، و آشوب آمده است. کلمهٔ فساد از واژهٔ لاتین (corruption) گرفته شده است که به‌معنای شکستن یا نقض‌کردن است و به‌معنی «گندیدگی یا پوسیدگی» نیز است، همچنین فعل لاتین (corruptus) به‌معنی «شکستن چیزی» آمده است.

قانون‌گذار در مادهٔ (۱) قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد مصوب سال ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی، فساد را این‌گونه عنوان می‌کند: «هرگونه فعل یا ترک فعلی که توسط هرشخص حقیقی یا حقوقی به‌صورت فردی، جمعی، یا سازمانی که عمداً و با هدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری، با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زیانی را به اموال، منافع، یا سلامت و امنیت عمومی یا جمعی از مردم وارد کند، نظیر ارتشا، اختلاس، و تبانی، سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی، و انحراف از این منابع به‌سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب، یا اختفای اسناد و سوابق اداری و مالی.»

۳-۱ انواع فساد

به‌منظور طبقه‌بندی انواع فساد می‌توان از مبانی مختلفی استفاده کرد، ولی به‌طورکلی فساد به سه دستهٔ ۱ـ فساد سیاسی (مقامات بلندپایه)؛ ۲ـ فساد اداری (دیوان‌سالاری)؛ و ۳ـ فساد مالی (اقتصادی) تقسیم می‌شود.

۳-۱-۱ فساد سیاسی

فساد سیاسی (مقامات بلندپایه) در تعریفی جامع، سوءاستفادهٔ رهبران سیاسی از قدرت دولتی برای کسب منافع خصوصی و شخصی با هدف افزایش قدرت و ثروت است. این نوع از فساد، سلسله‌ای گسترده از اعمال قانونی و جرائمی را شامل می‌شود که رهبران سیاسی قبل، بعد، یا در حین انجام‌دادن خدمت دولتی مرتکب می‌شوند (فاضلی ، ۱۳۸۸: ۲۴۰).

[1] Shihata, ibid, 2.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۳-۱-۲ فساد اداری

این نوع فساد در مقام فسادی تعریف می‌شود که سران دولت، وزرا، یا دیگر مقامات ارشد دولت مرتکب می‌شوند و به‌عنوان عنصر مجرمانه در خدمت منافع گروهی محدود از صاحبان کسب‌وکار و سیاستمداران است. فساد اداری به تأمین غیرقانونی و غیرشفاف منافع شخصی و خصوصی برای مقامات دولتی از طریق سوءاستفاده‌های عمدی در اجرای قوانین، قواعد، مقررات، و تنظیمات موجود اشاره دارد (حبیبی، ۱۳۷۵: ۱۲).

۳-۱-۳ فساد مالی (اقتصادی)

در برخی از آیات قرآن کریم، فساد مالی موردتوجه قرار گرفته است، به این صورت که کلمهٔ «مفسد» در خصوص افرادی به کار رفته که در روابط اقتصادی خود با مردم مرتکب عدم صداقت می‌شوند (آیات ۱۸۱ تا ۱۸۳، سورهٔ شعراء).

فساد مالی عبارت است از رعایت‌نکردن عمدی ضوابط و اصل بی‌طرفی از سوی مقام‌های دولتی که با نیت بهره‌مندی از مزیتی برای خود و افراد وابسته به خود،صورت می‌گیرد.

از نظر فقها، فساد مالی در اقتصاد یعنی به‌دست‌آوردن ثروت از راه‌هایی که در شرع مقدس اسلام و هرنوع تصرف غیرقانونی در اموال دولتی دارای مصادیقی چون اختلاس، رشوه، اخاذی و رانت‌های اقتصادی، برداشت و دخل‌وتصرف غیرقانونی در وجوه و اموال، استفاده از امتیازات و بهره‌برداری‌های مالی ممنوع شده است.

رابرت زولیک[1]، رئیس سابق بانک جهانی، فساد اقتصادی را سرطانی می‌داند که از فقیران می‌دزدد، در امور حکومتی و اخلاقی به‌مصرف می‌رساند، و اعتماد را از بین می‌برد.(دی پیاتزا[2]، ۲۰۰۸)

بانک جهانی فساد مالی را سوءاستفاده از قدرت و اختیارهای دولتی به‌منظور تأمین منافع شخصی تعریف می‌کند. از این تعریف نباید چنین برداشت کرد که فساد مالی مربوط به بخش دولتی است. در مواردی از فعالیت‌های بخش خصوصی که دولت آن را تنظیم و کنترل می‌کند نیز فساد مالی وجود دارد. این نکته توسط رز آکرمن (۱۹۷۸) نیز موردتأکید قرار گرفته است که فساد مالی در نهان و رگ و پوست بخش‌های عمومی و خصوصی وجود دارد (سلاطین و غفاری صومعه، ۱۳۹۵:۱۳۲).

هرنوع تصرف غیرقانونی از اختیارات و قدرت برای استفاده از امکانات مالی، فساد مالی اطلاق می‌شود (قناعتی، ۱۳۸۸: ۴۵).

---

1 Robert Zoe lick

2 Di Piazza

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۳-۲ انواع فساد مالی

فساد مالی را می‌توان از نظر شکل فساد، میزان فساد، و جایگاه شخصی که مرتکب فساد مالی می‌شود، دسته‌بندی کرد.

۳-۲-۱ فساد مالی از نظر شکل و نحوهٔ بروز

انواع متفاوتی از فساد مالی (اقتصادی) وجود دارد که ممکن است به‌صورت آشکار یا به‌صورت مخفیانه صورت بگیرد و ممکن است با هدف کسب منافع شخصی یا از روی کینه و انتقام صورت پذیرد در هر حالتی که اتفاق بیفتد، مشتری و مصرف‌کننده بایستی هزینهٔ این فساد مالی را بپردازد. این‌گونه فسادها رقابت را فروکش می‌کند و بازار آزاد را از بین می‌برد. فساد اقتصادی دارای صورت‌های مختلفی ازجمله رشوه، کلاهبرداری، اختلاس، و رانت است (رحیمیان، ۱۳۹۳: ۱۰۴).

۳-۲-۱-۱ رشوه

رشوه جوهرهٔ اصلی فساد مالی و از رایج‌ترین فسادها در کسب‌وکار است که در اصطلاح به آن پول شیرینی، حق‌السکوت، انعام، و... نیز می‌گویند. رشوه می‌تواند بین دو نفر، بین شخص و سازمان، یا بین دو سازمان ردوبدل شود. کلمهٔ رشوه از ریشهٔ «رشو» و به‌معنی چیزی که برای ضایع‌کردن حقی یا انجام‌دادن کاری برخلاف وظیفه یا صادرکردن حکمی برخلاف حق و عدالت به کسی داده می‌شود. به بیان دیگر، رشوه مالی است که به کسی می‌دهند تا باطل را احقاق یا حق را ابطال کند. رشوه‌دادن را «رشاء»، رشوه‌دهنده را «راشی»، رشوه‌گرفتن را «ارتشاء»، و رشوه‌گیرنده را «مرتشی» می‌گویند (اسحاقی، ۱۳۹۶: ۴).

۳-۲-۱-۲ رانت

رانت عبارت است از درآمدی که بدون انجام‌دادن تلاش و کوششی به‌دست آید. افراد برای استفاده از رانت و به‌منظور کسب منافع مالی به‌صورت غیرقانونی از نفوذ سیاسی و اقتصادی خود یا صاحبان این نفوذ استفاده می‌کنند (رحیمیان ، ۱۳۹۳: ۱۰۶).

۳-۲-۱-۳ کلاهبرداری

نوع دیگری از فساد مالی (اقتصادی) است که عبارت است از بردن مال دیگری با توسل به تقلب و وسایل متقلبانه، به‌نحوی‌که کلاهبردار طوری عمل و صحنه‌سازی می‌کند که صاحب مال براثرِ فریبی که می‌خورد، مال خود را با رضایت و با اراده و حتی گاهی با التماس و به امید کسب منفعت بیشتر در اختیار کلاهبردار قرار می‌دهد. کلاهبرداران معمولاً هوش و ذکاوت بالایی دارند و چه‌بسا صاحب مناصب اجتماعی یا اقتصادی مهمی هستند.

کلاهبرداران از هوش، تحصیلات عالی، و مقام و موقعیت اجتماعی و اقتصادی خود به‌عنوان ابزارکارشان استفاده می‌کنند؛ ازاین‌رو، جرم کلاهبرداری را ازجمله جرائم یقه‌سفیدها

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

می‌دانند، یعنی این جرم بیش از آنکه توسط قشر فقیر انجام شود، توسط ثروتمندان انجام می‌شود (اسحاقی، ۱۳۹۶: ۴).

۴-۱-۲-۳ اختلاس

از معانی اختلاس ربودن و جداکردن است و جرم اختلاس از مصادیق خیانت در امانت محسوب می‌شود (رحیمیان ، ۱۳۹۳: ۱۰۵).

اختلاس عبارت است از برداشت افراد از منابع عمومی که مدیریت این منابع به آن‌ها سپرده شده است. اختلاس هنگامی شکل می‌گیرد که کارکنان ناسالم و فاسد، منابع عمومی را حیف‌ومیل یا از آن سوءاستفاده کنند. وقتی در اموال عمومی اختلاس می‌شود، حق جامعه پایمال می‌شود؛ بنابراین، اختلاس شکلی از فساد مالی و سوءاستفاده از قدرت است (قناعتی، ۱۳۸۸: ۴۵).

۳-۲-۲ فساد مالی از نظر میزان و حجم فساد

در این نوع طبقه‌بندی، فساد به دو طبقه تقسیم می‌شود، طبقهٔ اول فساد کلان است که با توجه به ارزش پولی مصداق فساد یا گسترهٔ تأثیر آن در اقتصاد یا نظام اداری است. طبقهٔ دوم فساد خرد است که در نقطه مقابل فساد کلان قرار می‌گیرد (مسعودی، ۱۳۸۹: ۶۸).

۱-۲-۲-۳ فساد مالی جزئی

فساد جزئی (خرد) فسادی است که در ابعاد کوچک و در درون چهارچوب‌های اجتماعی مانند استفاده از ارتباطات شخصی برای کسب منفعت یا ردوبدل‌شدن هدایای نامناسب به‌منظور کسب منافع شخص اتفاق می‌افتد. این فساد معمولاً درکشورهای درحال‌توسعه به‌دلیل ضعف در وضعیت زندگی کارمندان این کشورها رایج‌تر است (رحیمیان ، ۱۳۹۳: ۱۰۵).

۲-۲-۲-۳ فساد مالی کلان

فساد مالی کلان (بزرگ) در بالاترین سطوح دولتی و در حجم وسیعی اتفاق می‌افتد. این نوع فساد در دولت‌های دیکتاتوری یا دولت‌های که برای جلوگیری از فساد، قوانین صحیح و جامعی ندارند، رایج‌تر است. وجود شاخه‌های مختلف در نظام دولتی، مانند قوهٔ مقننه، مجریه، قضائیه، و... موجب دورشدن دولت‌ها از فساد مالی کلان می‌شود (رحیمیان ، ۱۳۹۳: ۱۰۵).

۳-۲-۳ فساد مالی از نظر موقعیت اشخاصی که مرتکب فساد می‌شوند

براساس این طبقه‌بندی، فساد را به هفت نوع می‌توان تقسیم‌بندی کرد:

- فساد سیاست‌مداران که به‌دلیل داشتن موقعیت‌های مهم و تعیین‌کننده از نفوذ قابل‌توجهی در دستگاه‌های اجرایی برخوردارند؛

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

- فساد مدیران عالی‌رتبه دولت که به‌دلیل داشتن موقعیت اداری است. این نوع فساد را می‌توان فساد سیاسی هم نامید، البته فساد سیاسی را به استفاده از موقعیت عمومی برای منافع شخصی هم تعریف کرده‌اند؛
- فساد مدیران میانی، عملیاتی، دوره‌های کارشناسی دستگاه‌های اجرایی که کمتر همراه با عزل و نصب مدیران عالی‌رتبه جابه‌جا می‌شود. این دسته به‌دلیل سابقهٔ طولانی خدمت، به‌طور معمول با اکثر مشتریان یا طرف‌های قرارداد یا صاحبان قدرت آشنا هستند، علاوه‌برآن، به‌علت برخورداربودن از موقعیت کارشناسی، به‌طور غیرمستقیم نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها دارند؛
- به‌طور معمول به‌علت پایین‌بودن بیش‌ازحد حقوق و مزایا، مرتکبین فساد بسیار خرد می‌شوند که این دو قسم فساد را می‌توان فساد اداری نامید؛
- اشخاصی هستند که در مقطع زمانی در استخدام سازمان‌های دولتی بودند، ولی در زمان ارتکاب فساد هیچ‌گونه رابطهٔ استخدامی با دولت ندارند؛
- اشخاصی هستند که در طول خدمت اداری در سازمان‌های مختلف دولتی فعالیت می‌کنند و از زمینهٔ آشنایی و نفوذ خود در این سازمان‌ها سوءاستفاده می‌کنند؛ و
- قسم هفتم اشخاصی هستند که هیچ‌گونه جایگاه سیاسی و اداری ندارند و به‌طور کامل در قلمرو بخش خصوصی قرار می‌گیرد (مسعودی، ۱۳۸۹: ۴۳).

۴ اهمیت و ضرورت انجام‌دادن تحقیق

آرمان اصلی مذهب تشیع و همچنین حکومت کشورمان اجرای عدالت است و مبارزه با فساد به‌عنوان مکمل و سرعت‌دهندهٔ این هدف و آرمان است، بنابراین، مطالعه و پژوهش در خصوص فساد مخصوصاً فساد اقتصادی از این جهت است که سطح فراگیری این نوع فساد نه فقط بسیار بزرگ‌تر و بیشتر شده، بلکه می‌تواند فزاینده‌تر نیز باشد و دارای اهمیت بسیار زیادی است.

فساد مالی همانند بیماری مسری، قابل‌انتقال از سازمانی به سازمان‌های دیگر است که در صورت فقدان توجه، می‌تواند به مشروعیت و مقبولیت دولت و حکومت آسیب جدی وارد کند.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۴-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق از بُعد نظری

با توجه به پیامدهای مخرب فسادهای اقتصادی برای کشور، ضرورت شناسایی علت وقوع مفاسد اقتصادی از بُعد نظری می‌تواند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی مسئولان و مراجع ذی‌ربط در پیشگیری و مقابله با آن‌ها مورداستفاده قرارگیرد .

فساد مالی موجب می‌شود انگیزهٔ سرمایه‌گذاری کاهش یابد. این کاهش انگیزه، هم در سرمایه‌گذاری خارجی و هم داخلی اثر خواهد داشت. علت اصلی کاهش سرمایه‌گذاری، ناشی از هزینه‌های سنگین و عدم اطمینانی است که فساد مالی ایجاد می‌کند و کاهش نرخ رشد اقتصادی نتیجهٔ مستقیم کاهش سرمایه‌گذاری است (دادگر، ۱۳۸۶: ۸۶).

بانک‌ها مؤسسه‌هایی بسیار قدرتمند و تأثیرگذار در اقتصاد کشورها هستند. قدرت اقتصادی بانک‌ها به‌قدری است که در تمام دوره‌ها، بحران‌های مالی و اقتصادی از بخش بانکی شروع شده و توسط همان بخش نیز کنترل می‌شود. نکتهٔ مهم‌تر آنکه عملیات بانکی بسیار مستعد فساد است و جالب‌تر آنکه مجرمین در تمام دنیا برای انجام‌دادن فعالیت‌های غیرقانونی اقتصادی و به‌ویژه پول‌شویی سعی در نفوذ به بانک‌ها یا تصاحب بانک‌ها می‌کنند. مدیران بانک‌ها در تمام کشورهای دنیا با دقت و حساسیت خاصی انتخاب و توسط مقام ناظر تأیید می‌شوند. این تأیید از دو منظر صورت می‌گیرد. تأیید صلاحیت علمی و تأیید صلاحیت اخلاقی تا مقام ناظر مطمئن شود که بانک به‌دست افراد متخصص و متعهد اداره می‌شود و جولانگاه مفسدان اقتصادی نمی‌شود، زیرا بانک‌ها در کل اقتصاد کشور تأثیرگذارند و هرگونه سهل‌انگاری در نظارت بانکی نتایج جبران‌ناپذیری دارد (تجلی، ۱۳۹۳: ۲).

۴-۲ ضرورت و اهمیت تحقیق از بُعد کاربردی

فساد فقدان اعتماد را تقویت می‌کند و فقدان اعتماد تلاش حکومت در بسیج جامعه در مبارزه با فساد را بی‌اثر می‌کند و وعدهٔ مبارزه با فساد دولت به مردم را بی‌اعتبار می‌سازد. علیت قوی متقابلی بین ادراک فساد و اعتماد به نهادهای سیاسی وجود دارد (موریس[1] و کلسنر[2]، ۲۰۱۰).

فساد مالی می‌تواند موجب ناکارآمدی سیاست‌های دولتی شود. تحقیقات موجود نشان می‌دهد که فساد موجب کاهش سرمایه‌گذاری و در نتیجه کاهش رشد اقتصادی خواهد شد. فساد مالی می‌تواند فعالیت‌های سرمایه‌گذاری و اقتصادی را از شکل مولد آن به‌سوی رانت‌ها و فعالیت‌های زیرزمینی سوق دهد و همچنین موجب به‌وجودآمدن سازمان‌های وحشتناکی

---

[1] Morris
[2] Klesner

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

مانند مافیا شود. فساد گسترده و فراگیر یکی از نشانه‌های ضعف حاکمیت است و عملکرد ضعیف حاکمیت می‌تواند روند رشد و توسعهٔ اقتصادی را روبه‌تحلیل برد (محنت‌فر، ۱۸۷: ۴).

۴-۳ ضرورت و اهمیت تحقیق از بُعد قانونی و برنامه‌ای

فساد با تضعیف نهادهای ملی، بالابردن هزینهٔ کسب‌وکار، کاهش انگیزهٔ سرمایه‌گذاری، ازبین‌بردن اعتماد، و ایجاد سیستم انگیزشی فاسد می‌تواند مانع توسعه باشد. کشورهای که در آن‌ها فساد گسترده وجود دارد، به‌طور معمول ناکارآمدی وسیع اقتصادی، بهره‌برداری بدون کنترل از محیط‌زیست، و افزایش فقرا از اصلی‌ترین مشکلات آن‌هاست (بن علی سسی[1]، ۲۰۱۶).

به‌منظور رسیدن به اهداف و چشم‌اندازهای ذکرشده در سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ کشور، توجه به موارد زیر لازم و ضروری است: توزیع مناسب درآمد (کاهش فاصلهٔ درآمد میان دهک‌های بالا و پایین جامعه) و فرصت برابر در جامعه و به‌دوراز فقر، نگاه سیستمی به مجموعهٔ اقتصادی کشور، اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی مناسب،تدوین و اجرای صحیح قوانین و مقررات مبارزه با مفاسد اقتصادی، و همچنین مبارزه با پول‌شویی (سادات سیدصالحی، ۱۳۹۶: ۶).

۵ اهداف مشخص تحقیق

با توجه به ماهیت اکتشافی و انتخاب روش توصیفی با رویکرد کیفی برای این پژوهش، لزومی به تدوین فرضیه نیست و صرفاً پاسخ‌گویی به سؤالات، اهداف موردنظر را پوشش خواهد داد. در این پژوهش تلاش گردیده است داده‌ها و اطلاعات بدست آمده را بدون دخل‌وتصرف، توصیف و مورد تجزیه‌وتحلیل قرارگرفته و نتایج استخراج گردد.

هر پژوهش برای رسیدن به اهداف خاصی انجام می‌گیرد. این اهداف می‌تواند به‌صورت کلی یا به‌صورت خاص بیان شود. با توجه به اهمیت پرداختن به فساد مالی در بانک‌های کشور، در این تحقیق به‌دنبال دستیابی به اهداف ذیل هستیم:

- شناسایی عوامل جلوگیری‌کننده از فساد مالی در بانک‌های ایران با استفاده از تکنیک دلفی؛
- اولویت‌بندی و رتبه‌بندی عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌های ایران با اجرای آزمون فریدمن و اجرای مدل سلسله‌مراتبی؛ و

[1] Ben Ali, M.S., Sassi

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

- ارائهٔ راهکارهای اجرایی مناسب به‌منظور جلوگیری از ایجاد فساد مالی در بانک‌های ایران.

۶ سؤالات تحقیق

- عوامل بازدارندهٔ فساد مالی موجود در نظام بانکی کشور کدام‌اند؟
- هریک از عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در نظام بانکی کشور دارای چه اولویت و رتبه‌ای است؟

۷ مرور سوابق مربوط به پژوهش

نشاسته ریز، مالمیر، و حیدری (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «از «جهانی‌شدن» تا کاربست «سیاست جنایی دشمن‌مدار» در رسیدگی به جرائم اقتصادی»، نتایج حاصل‌شده را چنین بیان می‌کند: اگرچه سیاست کیفری قانون‌گذار در مقابله و مبارزه با جرائم اقتصادی به‌صورت سختگیرانه و دشمن‌مدار بروز و ظهور پیدا می‌کند، باید توجه داشت این سیاست سخت‌گیرانه در خصوص حتمیت و قطعیت اجرای مجازات مجرمین اقتصادی به‌طور منسجم و پیوسته دنبال نشده است.

نظری‌نژاد و اسفندیاری‌فر (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی تطبیقی کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد مالی و قانون سلامت نظام اداری و مقابله با فساد»، با بررسی تطبیقی کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد مالی (مریدا) و قانون سلامت نظام اداری و مقابله با فساد بیان کردند که می‌توان مشاهده کرد اکثر موضوعاتی که در مریدا بیان شده است، مبتنی‌بر پیشگیری است و موضوعاتی مانند تدوین منشور اخلاقی، نظارت بر خریدهای دولتی، گزارش به مردم، جلوگیری از فساد در بخش خصوصی، و... ازجملهٔ مواردی است که در هر دو سند فوق به آن‌ها اشاره شده است.

برزگری و الهی‌منش (۱۴۰۰) در مقاله‌ای که در فصلنامهٔ علمی *پژوهش نوین حقوق اداری* که در بهار ۱۴۰۱ به چاپ رسید، تحت عنوان «سیاست‌های پیشگیری وضعی از فساد در قلمرو معاملات دولتی»، نتایج تحقیق را چنین بیان کرده‌اند: تمرکز بیشتر پیشگیری وضعی بر مکان جرم فساد در مقایسه با شخصیت مجرمان فساد نوعی تأکید بر رویداد مجرمانه است. یکی از ایرادات اساسی این رویکرد که تلاش برای پیشگیری جرم فساد در مکان‌های خاص باعث انتقال جرم فساد به مکان دیگر یا «جابه‌جایی جرم» می‌شود. جابه‌جایی جرم فساد این خطر را دارد که جرم به مکان‌هایی منتقل شود که حمایت و توجه کمتری دارند.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

بهشتی و خانمحمدی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ادراک از فساد و عوامل مرتبط با آن، مطالعهٔ شهروندان شهر سرپل‌ذهاب»، نتایج نشان‌دهندهٔ این بود ادراک از فساد نه‌تنها نوعی نگرش‌سنجی نیست، بلکه واقعیت‌سنجی است که همبستگی قوی و معناداری میان ادراک فساد و فساد واقعی را نشان می‌دهد و همچنین از نظر جامعهٔ موردمطالعه، بیشترین سطح ادراک فساد در سازمان‌هایی است که فعالیت اقتصادی دارند و فساد را در سه دستهٔ اختلاس، ارتشا، و پارتی‌بازی بیان می‌کنند.

طاهری (۱۳۹۷) در رسالهٔ پسادکتری خود تحت عنوان «طراحی نظام مالی مناسب برای بهینه‌سازی مصرف بیت‌المال در پرتو سنت حکمرانی امام علی(ع)» چنین آورده است: تحقق اهداف و چشم‌انداز ۱۴۰۴ کشور را نیازمند توجه ویژه به مسائل و مشکلات موجود و استفاده از راهکارهای متناسب با توجه به ویژگی‌های خاص کشور می‌داند. به این منظور و در راستای تکیه بر ظرفیت‌های داخلی مدنظر مقام معظم رهبری، تحقق شعارهای سال مدنظر ایشان همچون مبارزه با مفاسد اقتصادی و استقرار اقتصاد مقاومتی در کشور می‌توان از منابع غنی موجود، نهج‌البلاغه، و سخنان امام علی(ع) استفاده کرد. این مهم می‌تواند نقش بسزایی در استقرار الگوی اسلامی–ایرانی پیشرفت و تحول علوم انسانی در کشور بر مبنای آموزه‌های دین مبین اسلام داشته باشد و همچنین تحقق نظام مالی سالم در جامعهٔ اسلامی براساس سخنان امام علی(ع) نیازمند توجه و حرکت مدیران به‌منظور تقرب به خداوند سبحان است.

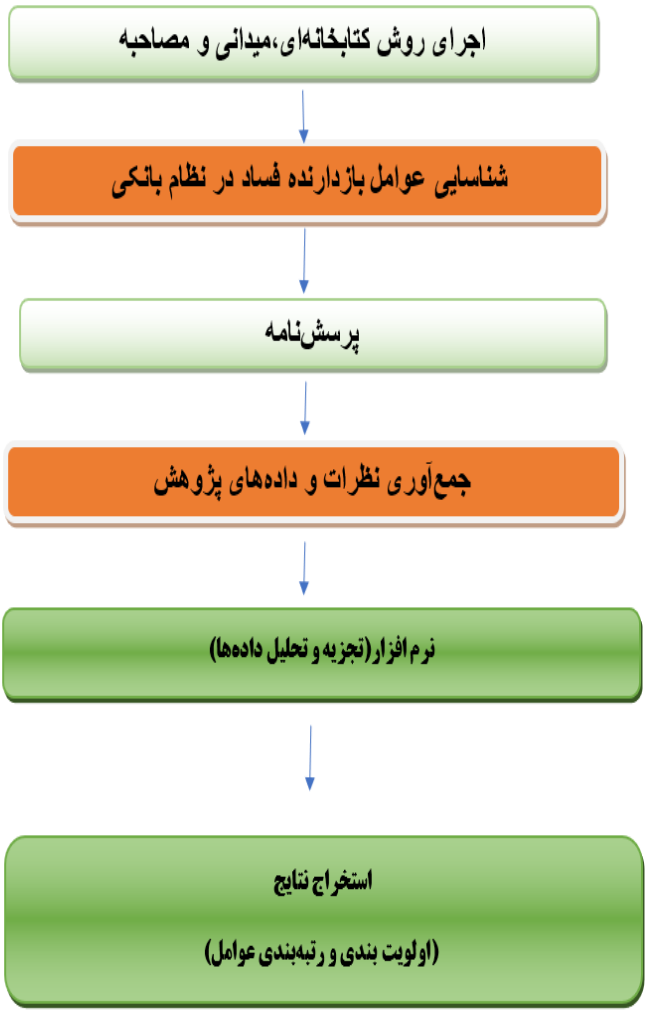
۸ روش‌شناسی تحقیق

در پژوهش‌های کیفی، هدف درک پدیده‌ها از طریق مصاحبه از دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان در بستر نهادی و اجتماعی خاص آن‌هاست که این هدف هنگام کمّی‌سازی یافته‌ها نادیده گرفته می‌شود (دانایی‌فرد ، ۱۳۸۷: ۱۶).

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرای تحقیق به‌صورت کیفی است که روش‌های توصیفی–تحلیلی مورداستفاده قرار می‌گیرد. در این پژوهش با استفاده از روش دلفی عوامل و شاخص‌های بازدارندهٔ فساد مالی نظام بانکی کشور شناسایی و در ادامه با استفاده از ابزار پرسش‌نامه به جمع‌آوری داده پرداخته و سپس با اجرای آزمون فریدمن، اولویت و میزان تأثیرگذاری هریک از آن عوامل و شاخص‌ها تعیین شد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

شکل ۱. مدل مفهومی اجرای پژوهش

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۸-۱ جامعهٔ آماری

۸-۱-۱ جامعه و نمونهٔ آماری روش دلفی

به‌منظور توزیع پرسش‌نامهٔ دلفی در بین خبرگان و مدیران ارشد بانک‌ها، با توجه به محدودیت دسترسی به این افراد، نمونهٔ آماری در این مرحله برابر کل جامعهٔ آماری و در سطح شهر تهران مدنظر قرار گرفت. روش نمونه‌برداری در این مرحله، از نوع نمونه‌برداری قضاوتی است. نمونه‌برداری قضاوتی مستلزم انتخاب آزمودنی‌هایی است که بهترین شرایط را برای ارائهٔ اطلاعات موردنظر را دارند. این طرح زمانی به کار می‌رود که طبقهٔ محدودی از افراد، اطلاعات موردنیاز را دارند. همچنین باید این نکته را در نظر گرفت که پرسش‌نامهٔ دلفی توسط خبرگان و مدیران ارشد بانک‌ها نظرسنجی خواهد شد و ممکن است به‌دلیل مشغلهٔ کاری و زمان کم، حجم بزرگی از آن‌ها از دسترس خارج شود. در نتیجه با توجه به حجم نمونهٔ استاندارد مورداستفاده در روش دلفی (۱۰ تا ۳۰ پرسش‌نامه)، در این پژوهش تعداد ۲۵ پرسش‌نامه در نظر گرفته شد (از این تعداد، ۱۸ پرسش‌نامه تکمیل شده دریافت و مورداستفاده قرار گرفت.)

۸-۱-۲ جامعه و نمونهٔ آماری اجرای آزمون فریدمن

با توجه به تعداد شعب کلیهٔ بانک‌ها در سطح شهر تهران، جامعهٔ آماری در این پژوهش ۴۰۰۰ نفر برآورد شد. به‌منظور تعیین حجم نمونهٔ آماری موردنظر، از جدول جامعهٔ آماری و حجم نمونهٔ کرجسی و مورگان (N = حجم جامعه و S = حجم نمونه) استفاده و تعداد ۳۵۱ پرسش‌نامه تهیه و جمع‌آوری اطلاعات و اولویت‌بندی عوامل تهیه شد. روش نمونه‌برداری در این مرحله، از نوع نمونه‌برداری طبقه‌ای (گروهی) است. نمونه‌برداری طبقه‌ای برای بیشترکردن شباهت نمونه و جامعه و افزایش دقت نمونه‌برداری برای برآورد پارامترهای جامعه و دخالت‌دادن ویژگی‌های جامعه مورداستفاده قرار می‌گیرد. تعداد پرسش‌نامهٔ هر بانک براساس تعداد شعب آن بانک نسبت‌به تعداد کل شعب بانک‌های موردمطالعه تعیین شد و بین جامعهٔ آماری تقسیم شده است. در این مرحله، پرسش‌نامه‌ای ۳۰ سؤالی در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت تدوین شد و توسط رؤسا و کارمندان شعب امتیازدهی شده است.

۹ نتایج (یافته‌های) پژوهش

۹-۱ روش دلفی

با استفاده از روش دلفی، ۶ شاخص (معیار) و ۲۴ متغیر (زیرمعیار) به‌عنوان عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در نظام بانکی کشور شناسایی شد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

شکل ۲. عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در نظام بانکی کشور

۲-۸ ابزار جمع‌آوری داده‌ها

ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌ای و روش میدانی و نیز با استفاده از ابزار مصاحبه با دانشگاهیان، تعاریف، مفاهیم، و نظریات مرتبط با فساد و فساد مالی تبیین و مؤلفه‌های بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌های کشور احصا شد. سپس در ادامه، تکنیک دلفی را به‌منظور اخذ نظر کارشناسان حوزهٔ پژوهش در خصوص عوامل احصاشده و شناسایی عوامل جاماندهٔ احتمالی از طریق استراتژی زایش فکری اجرا شد. در مرحله اول ابتدا پرسش‌نامهٔ باز در اختیار صاحب‌نظران موضوع پژوهش قرار داده شد. نتایج اجرای مرحله اول پس از کدبندی کیفی داده‌ها، پاسخ‌های دریافتی دسته‌بندی شد و سپس در مرحله دوم، پرسش‌نامهٔ ساختارمند این مرحله تدوین و از کارشناسان خواسته شد تا مؤلفه‌ها را با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت رتبه‌بندی (کمیت‌پذیر) کنند. سپس در پرسش‌نامهٔ مرحله سوم پس از گروه‌بندی عوامل شناسایی‌شده در ۶ شاخص (فردی، اجتماعی، ساختاری، اقتصادی، سیاسی، و مدیریتی) و ۲۴ متغیر، از کارشناسان خواسته شد اهمیت هر مؤلفه را درجه‌بندی و عدم اجماع خود را با دلایل مربوط ذکر کنند. با توجه به اجماع نظر صاحب‌نظران در این مرحله ، عوامل

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

و معیارهای شناسایی‌شده به‌عنوان عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌ها پذیرفته شد و اجرای تکنیک دلفی پس از سه مرحله فوق خاتمه یافت.

پس از شناسایی عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در نظام بانکی کشور، تعداد ۳۵۱ پرسش‌نامه در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت تهیه و بین کارکنان شعب بانک‌های سطح تهران تقسیم شد و داده‌های پژوهش جمع‌آوری و با استفاده از نرم‌افزار SPSS به تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و اجرای آزمون فریدمن پرداخته شد و اولویت و رتبهٔ نهایی هریک از عوامل تعیین شد.

۹-۲ اجرای آزمون فریدمن

برای آگاهی از وضعیت پراکندگی و ویژگی‌های شرکت‌کنندگان در این پژوهش، این داده‌ها در قالب شاخص‌های عددی بیان و توصیف شدند. سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS به تجزیه‌وتحلیل داده‌های پژوهش در قالب آمار توصیفی و استنباطی پرداخته شد. و پارامترهای جامعه و سؤالات پژوهش از طریق الگوها و مدل‌های آماری مناسب مورد آزمون و مطالعه قرار گرفتند. سپس با استفاده از آزمون فریدمن به تفسیر و تجزیه‌وتحلیل داده‌ها برای تعیین رتبه‌بندی و اولویت شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش پرداخته شد.

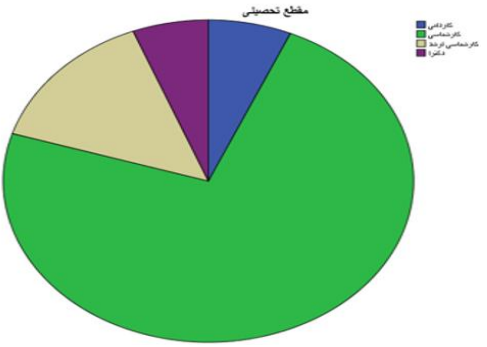
۹ـ۲ـ۱ آمار توصیفی داده‌ها

هدف اصلی آمار توصیفی فراهم‌کردن اطلاعات به‌شکلی ساده، مفید، و قابل‌درک است. درواقع در این بخش، به‌دنبال توصیف داده‌ها براساس فراوانی مشاهده‌ها، گرایش‌های مرکزی، پراکندگی، و... هستیم.

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد معتبر
فوق دیپلم	۲۳	۶/۵۵	۶/۶
کارشناسی	۲۵۷	۷۳/۲۲	۷۳/۲
کارشناسی ارشد	۵۰	۱۴/۲۵	۱۴/۲
دکترا	۲۱	۵/۹۸	۶/۰
کل	۳۵۱	۱۰۰	۱۰۰

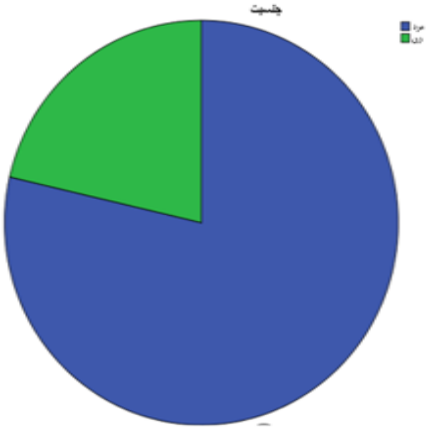
[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

شکل ۳. وضعیت تحصیلات شرکت کنندگان در پژوهش

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد معتبر
مرد	۲۷۶	۷۸/۶۳	۷۸/۶
زن	۷۵	۲۱/۳۷	۲۱/۴
کل	۳۵۱	۱۰۰	۱۰۰

شکل ۴. وضعیت جنسیت شرکت کنندگان در پژوهش

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۹ـ۲ـ۲ آمار استنباطی داده‌ها

با توجه به اینکه هدف اصلی آمار استنباطی استفاده از مشاهده‌های نمونه به‌منظور آزمون فرضیاتی راجع به جامعه است، در این بخش، به‌دنبال آماره‌ها و آزمون‌هایی هستیم که به سؤال‌های تحقیق و به‌عبارتی‌دیگر، برآورد پارامترهای جامعه از آماره‌های نمونه بپردازیم و آماره‌ها را به پارامترهای جامعه تعمیم دهیم.

۹-۲-۱-۱ بررسی وضعیت نرمال‌بودن مؤلفه‌ها

چولگی[1] معیاری از تقارن یا عدم‌تقارن تابع توزیع است. کشیدگی[2] نشان‌دهندهٔ ارتفاع توزیع است. به‌طورکلی چنانچه میزان خطای استاندارد داده‌ها در نرم‌افزار SPSS در بازه (۲، ۲ـ) قرار بگیرد، می‌توان توزیع داده‌ها را نرمال در نظر گرفت.

برحسب مقادیر خروجی نرم‌افزار و قرارگرفتن مقدار چولگی و کشیدگی کلیهٔ عوامل در بازه (۲، ۲ـ) می‌توان گفت برای تمام شاخص‌ها سطح معناداری حاصل شده و مؤلفه‌ها سطح نرمال دارند.

عامل بازدارنده	آمار (N)	میانگین آمار	چولگی		کشیدگی	
			آمار	خطای استاندارد	آمار	خطای استاندارد
عوامل فردی	۳۵۱	۴/۱۶۵۷	ـ۰/۲۱۸	۰/۱۳۰	ـ۰/۲۹۲	۰/۲۶۰
عوامل اجتماعی	۳۵۱	۴/۱۰۲۶	ـ۰/۱۴۹	۰/۱۳۰	ـ۰/۰۵۷	۰/۲۶۰
عوامل اداری‌ـ ساختاری	۳۵۱	۴/۲۲۸	ـ۰/۲۰۲	۰/۱۳۰	۰/۲۱	۰/۲۶۰
عوامل اقتصادی	۳۵۱	۴/۲۷۲۴	۰/۱۹۴	۰/۱۳۰	۰/۲۳۳	۰/۲۶۰
عوامل سیاسی	۳۵۱	۴/۱۷۰۲	ـ۰/۱۴۰	۰/۱۳۰	ـ۰/۰۰۵	۰/۲۶۰
عوامل مدیریتی	۳۵۱	۴/۱۴۳۳	ـ۰/۰۷۷	۰/۱۳۰	ـ۰/۱۴۹	۰/۲۶۰
کل	۳۵۱	----	----	----	----	----

جدول ۱: *وضعیت کشیدگی و چولگی عوامل بازدارنده شناسایی شده*

[1] Skewness

[2] Kurtosis

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۲-۲-۲-۹ آزمون تی تک‌نمونه‌ای

آزمون تی تک‌نمونه‌ای روش پارامتریک و یکی از انواع آزمون میانگین جامعه است. در بیشتر پژوهش‌هایی که با مقیاس لیکرت انجام می‌شوند، برای بررسی فرضیه‌های پژوهش و تحلیل سؤالات تخصصی مربوط به پژوهش از این آزمون استفاده می‌شود. پس از اطمینان از نرمال‌بودن داده‌ها، با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای به بررسی وضعیت موجود هریک از مؤلفه‌های بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌های کشور پرداخته می‌شود.

فرضیهٔ اصلی

H_0 = میانگین وضع موجود عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌ها با میانگین وضع مطلوب برابر است.

H_1 ≠ میانگین وضع موجود عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌ها با میانگین وضع مطلوب برابر نیست.

	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین
	۳۵۱	٤/١٦٥	۰/۳۲٤	۰/۰۱۷
عوامل فردی	ارزش آزمون (Test Value) = ۳ ، sig (p- value) =0/05			
	مقدار آماره T	درجه آزادی(df)	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	در سطح اطمینان ۰/۹۵ حداکثر	در سطح اطمینان ۰/۹۵ حداقل
	٦٧/٢٧٢	۳۵۰	۰/۰۰۰	۱/۱٦٥	۱/۱۹۹	۱/۱۳۱

جدول ۲ : نتایج آزمون T عوامل فردی

	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین
	۳۵۱	٤/١٠٢	۰/٤٠٢	۰/۰۲۱
عوامل اجتماعی	ارزش آزمون (Test Value) = ۳ ، sig (p- value) =0/05			
	مقدار آماره T	درجه آزادی(df)	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	در سطح اطمینان ۰/۹۵ حداکثر	در سطح اطمینان ۰/۹۵ حداقل
	٥١/٢٩٨	۳۵۰	۰/۰۰۰	۱/۱۰۲	۱/۱٤٤	۱/۰٦۰

جدول ۳ : نتایج آزمون T عوامل اجتماعی

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین
عوامل اقتصادی(مالی)	۳۵۱	٤/۲۷۲	۰/۲۷۱	۰/۰۱٤
	ارزش آزمون (Test Value) = ۳ ، sig (p- value) =0/05			
	مقدار آماره T	درجه آزادی(df)	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	در سطح اطمینان ۰/۹۵	
					حداکثر	حداقل
	۸۷/٦۸۵	۳۵۰	۰/۰۰۰	۱/۲۷۲	۱/۳۰۱	۱/۲٤۳

جدول ۴ : نتایج آزمون T عوامل اقتصادی

	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین
عوامل اداری- ساختاری	۳۵۱	٤/۲۲۲	۰/۳٤۷	۰/۰۱۸
	ارزش آزمون (Test Value) = ۳ ، sig (p- value) =0/05			
	مقدار آماره T	درجه آزادی(df)	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	در سطح اطمینان ۰/۹۵	
					حداکثر	حداقل
	٦۵/۸٦۸	۳۵۰	۰/۰۰۰	۱/۲۲۲	۱/۲۵۹	۱/۸٦۳

جدول ۵ : نتایج آزمون T عوامل اداری-ساختاری

	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین
عوامل سیاسی	۳۵۱	٤/۱۷۰	۰/۲۹٦	۰/۰۱۵
	ارزش آزمون (Test Value) = ۳ ، sig (p- value) =0/05			
	مقدار آماره T	درجه آزادی(df)	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	در سطح اطمینان ۰/۹۵	
					حداکثر	حداقل
	۷۳/۹۸٤	۳۵۰	۰/۰۰۰	۱/۱۷۰	۱/۲۰۱	۱/۱۳۹

جدول ۶ : نتایج آزمون T عوامل اجتماعی

	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف میانگین
عوامل مدیریتی	۳۵۱	٤/۱٤۳	۰/۲۷٤	۰/۱٤٦
	ارزش آزمون (Test Value) = ۳ ، sig (p- value) =0/05			
				در سطح اطمینان ۰/۹۵

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

	مقدار آماره T	درجه آزادی(df)	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	حداکثر	حداقل
	۷۸/۱۶۸	۳۵۰	۰/۰۰۰	۱/۱۴۳	۱/۱۷۲	۱/۱۱۴

جدول ۷ : نتایج آزمون T عوامل مدیریتی

خروجی‌های نرم‌افزار برای هریک از عوامل نشان می‌داد که مقدار آمارهٔ t محاسبه‌شده از بررسی آزمون برای هریک از عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌ها از مقدار بحرانی ۱/۹۶± بیشتر است. همچنین نتیجهٔ سؤال آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد (sig= 0/000) را نشان می‌دهد و این مقدار کمتر از سطح معناداری استاندارد (value p-) (sig= 0/05) است؛ بنابراین، می‌توان گفت که فرض H_0 پژوهش مبنی‌بر نبود تفاوت دو میانگین واقعی و نمونه رد شده و در مقابل، فرض H_1 مبنی بر وجود تفاوت بین میانگین نمونه و مفروض موردپذیرش قرار می‌گیرد. به‌عبارت‌دیگر، از نظر پاسخ‌گویان، تمام عوامل بازدارندهٔ شناسایی‌شده بر جلوگیری از فساد مالی در نظام بانکی کشور اثرگذار است.

۳-۲-۲-۹ رتبه‌بندی و اولویت‌بندی عوامل با استفاده آزمون فریدمن

آزمون رتبه‌بندی فریدمن آزمون ناپارامتری است. این آزمون معادل ناپارامتری تحلیل واریانس یک‌طرفه است. با انجام‌دادن این آزمون به‌دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش هستیم که آیا پاسخ‌گویان نسبت‌به سؤالات پرسش‌نامه دارای دیدگاه متفاوتی هستند یا به‌عبارت‌دیگر از نظر آن‌ها، همهٔ شاخص‌ها از اهمیت و اثرگذاری یکسانی در بازدارندگی از فساد مالی در نظام بانکی کشور برخوردارند؟

آزمون فریدمن به جهت پاسخگویی به سوال فوق اجرا و نتایج زیر حاصل گردید.

فرضیهٔ آزمون

H_0 = رتبهٔ میانگین (اثرگذاری) همهٔ عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌ها با هم برابر است.

H_1 ≠ رتبهٔ میانگین (اثرگذاری) همهٔ عوامل بازدارندهٔ فساد مالی در بانک‌ها با هم برابر نیست.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

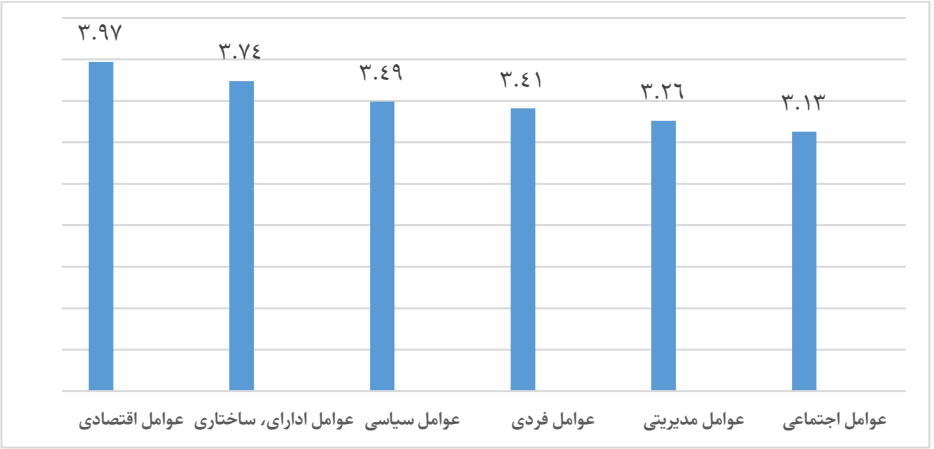
عامل بازدارنده	میانگین رتبه (Mean Rank)
عوامل اقتصادی	۳/۹۷
عوامل اداری ـ ساختاری	۳/۷۴
عوامل سیاسی	۳/۴۹
عوامل فردی	۳/۴۱
عوامل مدیریتی	۳/۲۶
عوامل اجتماعی	۳/۱۳
تعداد	۳۵۱
آماره chi-square	۴۹/۹۳۰
درجه آزادی	۵
Asymp.sig.	۰/۰۰۰

جدول ۸ : نتایج آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی عوامل

با توجه به مقادیر خروجی‌های فوق که از اجرای آزمون فریدمن به‌دست آمده است، مشخص شد سطح معناداری آزمون با اطمینان ۹۵ درصد با درجهٔ آزادی (df=5) برابر (sig= 0/000) است و این مقدار کمتر از سطح معناداری استاندارد (value p-) (sig= 0/05) است؛ بنابراین، می‌توان گفت بین میزان تأثیرگذاری شاخص‌های بازدارندهٔ فساد مالی در نظام بانکی کشور تفاوت معناداری وجود دارد و از دیدگاه پاسخ‌گویان، این عوامل ارزش و اهمیت یکسانی ندارند، به‌عبارت‌دیگر، فرض H_0 مبنی‌بر یکسان‌بودن اثرگذاری عوامل فوق رد و در مقابل، فرض H_1 مبنی‌بر تفاوت میان اثرگذاری عوامل موردپذیرش قرار می‌گیرد و رتبه‌بندی عوامل، از نظر پاسخ‌گویان (نمونهٔ آماری) به شرح نمودار است.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

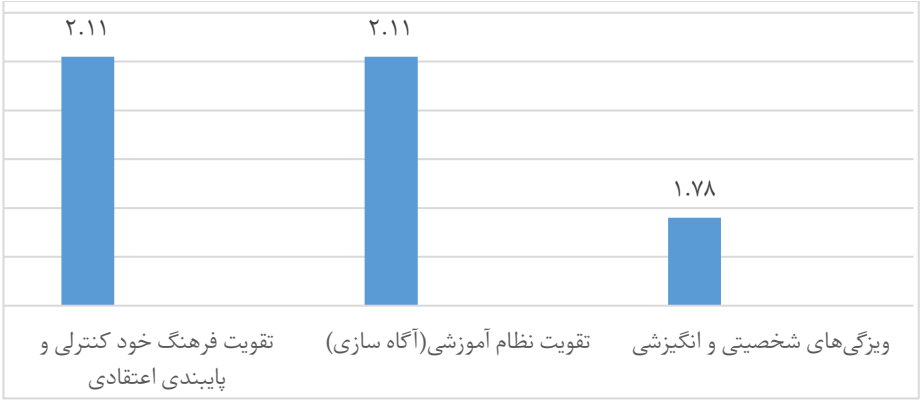
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

شکل ۵. نمودار میانگین رتبه‌ای عوامل موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

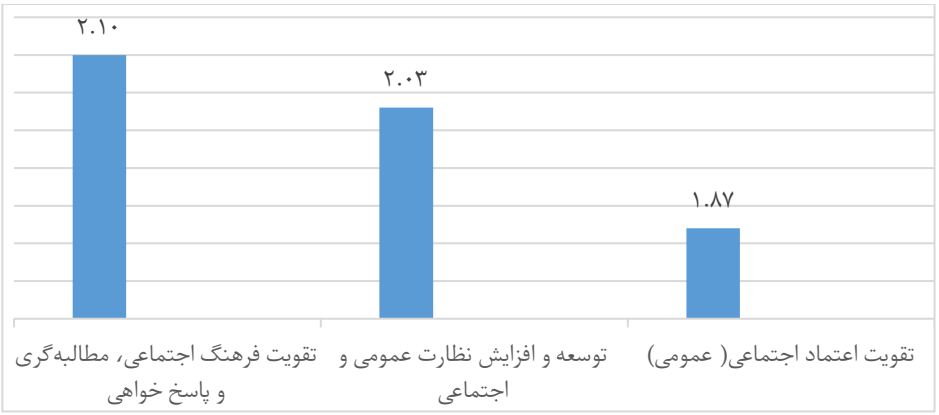
۴-۲-۹ *رتبه‌بندی و اولویت‌بندی عوامل فرعی با استفاده از آزمون فریدمن*

آزمون فریدمن برای هریک از عوامل فرعی نیز اجرا و رتبهٔ هریک از عوامل فرعی بر مبنای عامل اصلی آن‌ها تعیین شد.

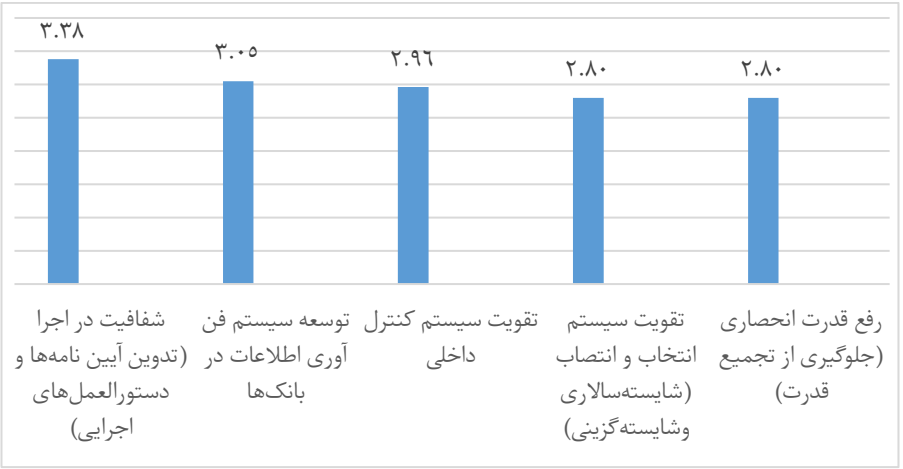

شکل ۶. نمودار رتبه‌ای متغیرهای فردی موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

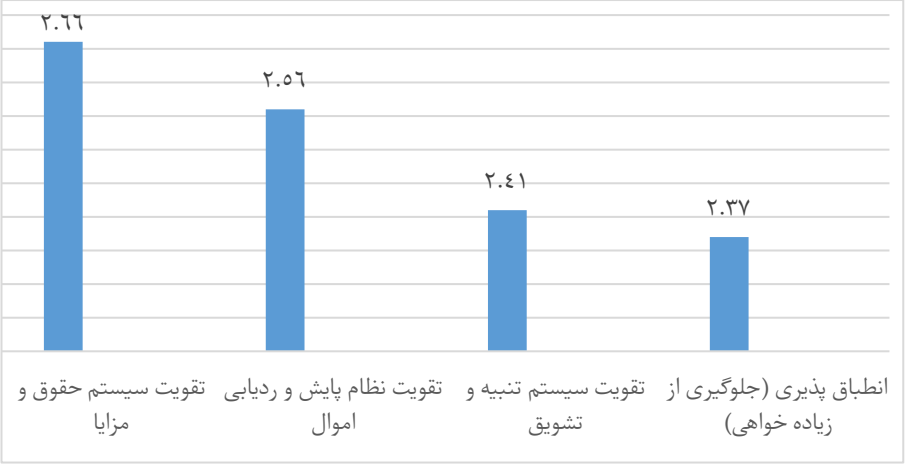
شکل ۷. نمودار رتبه‌ای متغیرهای اجتماعی موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

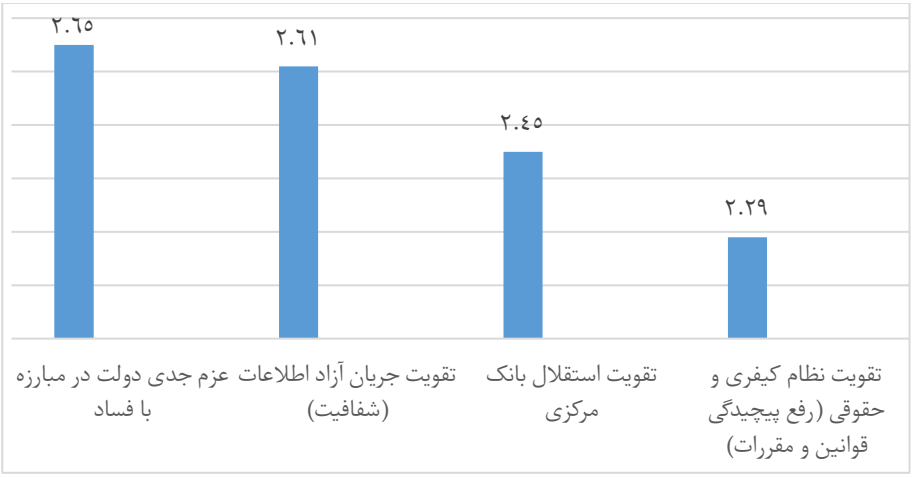
شکل ۸. نمودار رتبه‌ای متغیرهای ادارای-ساختاری موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

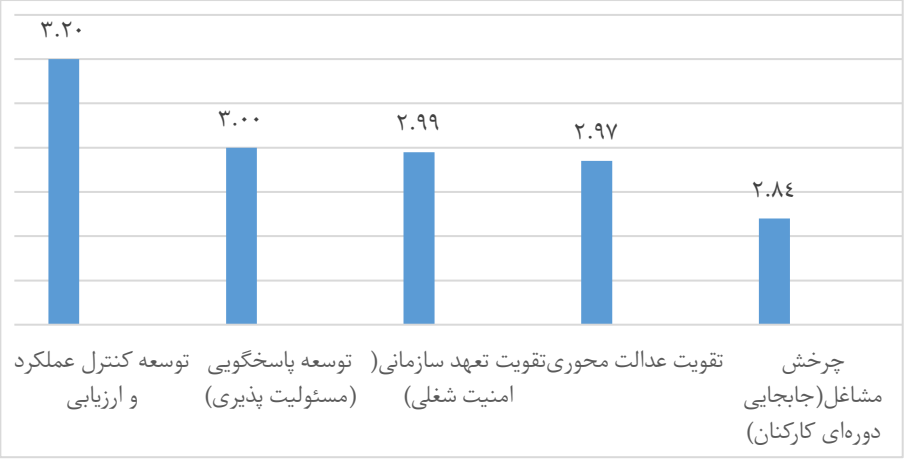
شکل ۹. نمودار رتبه‌ای متغیرهای اقتصادی موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

شکل ۱۰. نمودار رتبه‌ای متغیرهای سیاسی موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

شکل ۱۱. نمودار رتبه‌ای متغیرهای مدیریتی موثر بر فساد مالی در نظام بانکی کشور

۱۰ بحث و نتیجه‌گیری

شرایط حاکم بر اوضاع اقتصادی کشور ما علی‌رغم اهداف مقدس نظام اسلامی و تلاش مسئولان عالی آن برای گسترش رفاه و پیشرفت همه‌جانبه و تحقق عدالت در همهٔ ابعاد جامعه به‌علت زیادخواهی افرادی فرصت‌طلب، دچار مشکلات قابل‌توجهی است که شایستهٔ توجه جدی است.

فساد به‌ویژه فساد اقتصادی پدیده‌ای است که در دنیای امروزی به‌ویژه کشورهای درحال‌توسعه، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت و توسعهٔ کشورهاست. به همین دلیل، همواره موردتوجه جامعه، دولت‌ها، و نهادهای بین‌المللی بوده و هست؛ بنابراین، بررسی و تحقیق در این زمینه می‌تواند موجب بهبود وضعیت اقتصادی کشور و رشد جایگاه کشور در ارزیابی نهادهای بین‌المللی شود.

مبارزه با فساد مالی در کشور به‌علت داشتن ماهیت پیچیدهٔ فساد، مستلزم شناسایی کانون‌های عمدهٔ فساد است. نظام بانکی کشور به‌علت ماهیت آن، حجم بالای مبادلات مالی و نقدینگی یکی از کانون‌های موردتوجه مفسدین و مجرمین مالی در کشور است.

تجارب موفق بین‌المللی در مبارزه با فساد حاکی از تقدم پیشگیری بر درمان بوده و کشورهای موفق راهکارهای مبتنی‌بر ممانعت پیشگیرانه را بر مبارزهٔ پسینی ترجیح داده‌اند. بنابراین، شناسایی و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی هم موفق‌تر و هم به‌صرفه‌تر از اقدامات پسینی فساد خواهد بود.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]
[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

با توجه به راهبرد فوق، دولت و نظام بانکی کشور از طریق راهکارها و اقدامات پیشگیرانه سعی بر پیشگیری و مقابله با فساد داشته‌اند. هرکدام از این راهکارها به‌عنوان عامل بازدارنده و جلوگیری‌کننده از فساد مالی است که در این پژوهش به‌دنبال شناسایی و اولویت‌بندی این عوامل از نظر میزان بازدارندگی بوده‌ایم.

نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد تمام عوامل شناسایی در بازدارندگی فساد مالی در نظام بانکی کشور تأثیرگذار هستند، ولی عوامل اقتصادی از بیشترین وزن برخوردار بوده و رتبهٔ اول را به خود اختصاص داده به‌عبارتی نظام پرداخت‌ها در نظام بانکی کشور بسیار حائز اهمیت است و توجه به این مقوله در کاهش فساد مالی کارکنان که ناشی از تنگناهای مالی و اقتصادی است، تأثیر فراوانی دارد و عوامل اداری، ساختاری در رتبهٔ دوم قرار دارد، لذا شفاف‌سازی و اجرای درست مقررات و آیین‌نامه‌های سازمانی و نظارتی می‌تواند در جلوگیری از فساد مالی تأثیرگذار باشد و عوامل سیاسی در رتبهٔ سوم قرار گرفته است، بنابراین، دولت‌ها با داشتن عزم جدی در مبارزه با فساد و اقدامات عملی در این خصوص می‌توانند در کاهش فساد مالی در نظام بانکی کشور اثرگذار باشند.

۱۱ راهکارها و پیشنهادهای تحقیق

راهکارها و درمان فساد مالی ریشه در شناسایی عوامل بروز و همچنین شناسایی موانع بازدارنده از آن دارد؛ لذا، راهکارهای زیر به‌منظور کاهش فساد مالی در نظام بانکی کشور پیشنهاد می‌شود.

۱-۱۱ پیشنهادهایی برای توسعه و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی از بُعد عوامل فردی

- بانک‌ها از طریق اجرای مطالعات و پژوهش‌های راهبردی، اجرای دوره‌های آموزشی و دانش‌افزایی، و برگزاری کلاس‌ها و جلسات آگاه‌سازی برای مدیران و کارکنان زمینهٔ آشنایی با فساد مالی و تبعات آن و شیوه‌های مقابله با آن را فراهم کنند.
- بانک‌ها با همکاری نهادهای مذهبی و مدنی و با ایجاد بسترهای لازم و اجرای دوره‌های آموزش‌های مذهبی و فرهنگی زمینهٔ ارتقای سطح اخلاقیات، وجدان کاری، و خودکنترلی کارکنان را فراهم کنند.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۱۱-۲ پیشنهادهایی برای توسعه و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی از بُعد عوامل اجتماعی

- تقویت فرهنگ سازمانی در قالب مجموعه‌هایی از باورها و ارزش‌های مشترک که در رفتار و اندیشه‌های کارکنان و نظام بانکی کشور اثرگذار است، می‌تواند در دستیابی به محیط سالم‌تر یاری‌رسان باشد.
- دولت، صداوسیما، نهادهای مدنی، و دانشگاه‌ها از طریق تقویت و توسعهٔ زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی عمومی زمینه‌ای برای افزایش آگاهی عمومی نسبت‌به مضرات و پیامدهای فساد و تغییر نگرش و باور مردم و تقویت حس مطالبه‌گری جامعه در مقابل عملکرد بانک‌ها فراهم کنند.
- دولت و بانک‌ها از طریق ارائهٔ گزارش‌های شفاف، ایجاد طرح انتقادات، گسترش ارتباطات، توجه به انتقادات و ارزیابی مردم، فعالیت‌های نظام بانکی را برای جامعه بازگو کرده و زمینه‌های جلب اعتماد عمومی جامعه را فراهم کنند.

۱۱-۳ پیشنهادهایی برای توسعه و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی از بُعد عوامل ادارای، ساختاری

- بانک مرکزی و بانک‌های کشور از طریق ساده‌سازی، تدوین دستورالعمل‌ها، تدوین شیوه‌نامه‌ها، و رفع پیچیدگی‌های غیرلازم موجود در فرایندها و مناسبات سازمانی زمینهٔ تقویت و افزایش شفافیت فرایند اجرای کار در نظام بانکی کشور را فراهم کنند.
- بانک مرکزی بانک‌های کشور را به تقویت و توسعهٔ زیرساخت‌ها، استفاده از فنّاوری بانکداری دیجیتال و مجازی، بهره‌برداری از سیستم‌های اطلاعاتی و اجرای اتوماسیون اداری ملزم کند تا از این طریق کنترل‌ها و ارزیابی‌ها به‌صورت دقیق‌تر و سریع‌تر انجام گیرد.
- حذف ارتباط چهره‌به‌چهره، حرکت به‌سمت بانکداری دیجیتال، و تأسیس سامانه‌های کنترلی مردم‌نهاد از محرک‌های اصلی سلامت نظام بانکی کشور خواهد بود.
- بانک مرکزی از طریق دریافت گزارش‌های دوره‌ای، گسترش حیطهٔ نظارت بر مدیران و عملکرد آن‌ها، ایجاد سیستم‌های اطلاعاتی محسوس و نامحسوس، انتصاب بازرسان ویژه و بازرسی‌های دوره‌ای زمینهٔ رشد و تقویت نظام کنترل داخلی در نظام بانک‌ها را فراهم کنند.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۱۱-۴ پیشنهادهایی برای توسعه و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی از بُعد عوامل اقتصادی

- بانک‌های کشور با تقویت سیستم حقوق و مزایای خود تبعیض در پرداخت حقوق و دستمزد در سطوح مختلف را از بین ببرند.
- بانک‌های کشور بر ثروت، مصرف، و سطح زندگی کارکنان خود نظارت داشته و با ایجاد سازوکارهای مناسب در مواقع موردنیاز، کمک‌های لازم مادی و معنوی را به کارکنان خود ارائه کنند و زمینه‌های کج‌روی کارکنان را از بین ببرند.
- بانک‌های کشور از طریق نظام‌مندکردن سیستم‌های مالی و ایجاد استراتژی‌های منعطف مالی برای خنثی‌کردن عوارض تورمی و بی‌ثباتی اقتصادی اقدام کنند.
- بانک‌های کشور از طریق توسعه و تقویت سیستم‌های پایش مستمر اموال کارکنان و مدیران خود، زمینهٔ شناسایی کارکنان شایسته و دارای سلامت و همچنین کارکنانی را که مرتکب جرائم مالی می‌شوند، فراهم کنند.

۱۱-۵ پیشنهادهایی برای توسعه و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی از بُعد عوامل سیاسی

- حرکت در جهت کوچک‌سازی دولت و افزایش کارآمدی از طریق سپردن فعالیت‌های اجرایی به بخش خصوصی و استفاده از فنّاوری‌های نوین مدیریتی می‌تواند در کارآمدی عوامل بازدارندهٔ فساد مالی اثرگذار باشد.
- دولت و مجلس از طریق وضع قوانین جدید و شفاف و ارائهٔ مجوز به رسانه‌ها برای سؤال و دریافت جواب از مقامات مالی کشور زمینه‌های رشد، نفوذ فعالیت رسانه و مطبوعات، دمکراتیک‌کردن رسانه و آزادی جریان اطلاعات فراهم کنند.
- دولت، مجلس، قوهٔ قضائیه، و بانک مرکزی کشور با ایجاد بانک اطلاعاتی از مفسدین و مجرمین اقتصادی، زمینهٔ به کار نگرفتن این‌گونه افراد فاسد را در مشاغل حساس بانک‌ها فراهم کند.
- دولت، مجلس، قوهٔ قضائیه، و بانک مرکزی کشور عزم جدی خود در مبارزه با فساد را از طریق بازنگری در قوانین موجود، حذف قوانین مازاد و مبهم، به‌روزرسانی و متناسب‌سازی قوانین بانکداری کشوری نشان داده و زمینهٔ برخورد قاطع و سریع با مجرمین مالی در نظام بانکی کشور را فراهم کنند.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

۶-۱۱ پیشنهادهایی برای توسعه و تقویت عوامل بازدارندهٔ فساد مالی از بُعد عوامل مدیریتی

- بانک‌های کشور از طریق افزایش و توسعهٔ پاسخ‌گویی، جواب‌دهی، و مسئولیت‌پذیری در قبال تصمیمات و اقدامات انجام‌شده زمینه‌های بروز فساد مالی را پیش‌بینی کنند.
- بانک‌ها از طریق بهبود سیستم‌های جذب و استخدام خود زمینه‌های بروز فساد استخدامی و رانت‌جویی و خویشاوندگرایی را از بین برده و زمینهٔ به‌کارگیری افراد براساس شایستگی و تخصص‌گرایی را فراهم کنند.

منابع و مآخذ

قرآن کریم، انتشارات مهشاد، سال ۱۳۸۹

اسحاقی مهوش (۱۳۹۶) کارشناس حقوقی، انواع فساد اقتصادی فروردین ۱۳۹۶
/انواع_فساد_اقتصادی_47531/https://www.chetor.com

برزگری حمید و الهی منش محمدرضا (۱۴۰۰). سیاست‌های پیشگیری وضعی از فساد در قلمرو معاملات دولتی، فصلنامه علمی پژوهشهای نوین حقوق اداری سال چهارم / شماره دهم / بهار ۱۴۰۱(ص۱۷۱)

بهشتی سید صمد، خانمحمدی احسان. (۱۳۹۸). بررسی وضعیت اداراک از فساد و عوامل مرتبط با آن در شهر سرپل‌ذهاب، جامعه‌شناسی کاربردی شماره، سي و یکم سال، زمستان، ۱۳۹۹(ص۶۶).

پورغفاری سید رضا، افشارنیا فرهاد،کرمی غلامحسین، مهرورز محمودرضا و شریفی سعید. (۱۳۹۴). تأثیر عوامل فرهنگی_اجتماعی و سازمانی بر فساد مالی؛ مطالعهٔ موردی کارکنان بانک‌ها و مؤسسات مالی استان خوزستان. *فصلنامهٔ دانش ارزیابی*، سال۷ شماره ۲۵ پاییز ۱۳۹۴ (ص۶۰).

تجلی سیدآیت الله(۱۳۹۳). ریشه‌ها و راه‌حل‌های فساد بانکی، بانکداری اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی خرداد ۱۳۹۳ (۱۱۰۹۸۳۹).

جعفری علی. (۱۳۹۴). «فساد اداری و مالی در نظام بانکی با توجه به موقعیت شغلی و کنوانسیون مریدا.» پایان‌نامه برای دریافت درجهٔ کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکدهٔ حقوق، دانشگاه شهید بهشتی(ص۵)

حبیبی نادر، (۱۳۷۵). فساد اداري، انتشارات وثقي، چاپ اول(ص۱۲)

سادات سیدصالحی سوگل(۱۳۹۶). فساد مالی و راهکارهای مواجهه با آن در دانشگاه های شهر تهران، مقاله کنفرانسی، کنگره بین‌المللی علوم و مهندسی سال ۱۳۹۶ (ص۶)

دانایی‌فرد حسن . (۱۳۸۷). *چالش‌های مدیریت دولتی در ایران*. انتشارات سمت سال ۱۳۸۷.

دادگر حسن(۱۳۸۳) رویکرد اقتصادی به شیوع فساد مالی در کشور، مجله اقتصاد اسلامی، شماره ۱۱، ۱۳۸۳(ص۸۶)

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

رحیمیان نرگس (۱۳۹۳). بررسی فساد اقتصادی و راه‌های مبارزه با آن. *مجلهٔ اقتصادی*، شماره‌های ۹ و ۱۰ سال ۱۳۹۳ (صص ـ۱۰۶ـ۱۰۵ـ۱۰۴ـ۱۰۳) .

سلاطین پروانه و غفاری صومعه نیلوفر (۱۳۹۵). تأثیر فساد بر کسری بودجه. *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، دوره ۴ شماره ۱۴ سال ۱۳۹۵(صص ۱۳۱ـ ۱۵۰).

شهیکی‌تاش محمدنبی و مجیدزاده بدرآبادی اسماعیل (۱۳۹۴). تحلیل رابطه میان مالکیت زیرزمینی و افزایش سطح فساد (مطالعهٔ موردی: کشورهای منتخب نفتی اوپک). *فصلنامه دانش ارزیابی*، سال هفتم شماره ۲۵ پاییز ۱۳۹۴(ص۱۱۸).

طاهری علی (۱۳۹۷). «طراحی سیستم مالی مناسب برای بهینه‌سازی مصرف بیت‌المال در پرتو سنت حکمرانی امام علی (ع)». رسالهٔ دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات(صص۱۹۵ـ ۱۹۶).

فاضلی محمد (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر سنجش فساد.معاونت پژوهشی مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی شماره ۷۷ زمستان ۱۳۸۸(ص۲۴۰)

قرائتی محسن (۱۳۸۵). *ترجمه و تفسیر قرآن کریم*. تفسیر نور، ج. ۳، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

منصورقناعتی جمشید (۱۳۸۸). فساد مالی. ماهنامه پژوهشی، تحلیلی،*مجلهٔ اقتصاد پنهان*،شماره ۸، مرداد و شهریور ۱۳۸۸.(صص۴۴ـ۴۵)

مسعودی ۱۳۸۹، به نقل از نیک فر، سینا و کریمی، قوام،۱۳۹۳،بررسی راهکارها و روش های نوین حقوقی مبارزه با فساد مالی در بانک ها،کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم،شیراز سال ۱۳۹۳(ص۸)

محنت فر یوسف (۱۳۸۷)، فساد اقتصادی و چگونگی مبارزه با آن در فرایند توسعه اقتصادی، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه،مشهد سال ۱۳۸۷(صص۳، ۱۶ـ۴)

مقام معظم رهبری، مجموعه بیانات. قابل دسترسی در سایت، فارسی خامنه‌ای.بیانات مورخه ۱۴۰۲/۰۲/۰۹ در جمع کارگران

نظری‌نژاد محمدرضا و اسفندیاری‌فر خشایار (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد مالی و قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد. پژوهشنامه حقوق کیفری، سال هفتم بهار و تابستان ۱۳۹۵(ص۲۱۲).

نشاسته ریز سهراب، مالمیر محمود و حیدری مسعود (۱۴۰۰). از «جهانی‌شدن» تا کاربست «سیاست جنایی دشمن‌مدار» در رسیدگی به جرائم اقتصادی. *ویژه‌نامه نوآوری حقوقی*،دوره ۱۵ سال ۱۴۰۰(ص۲۳۰)

یورگ البرشت هانس و قورچی‌بیگی مجید (۱۳۸۸)، فساد وکنترل فساد: نگاهی به پدیده فساد با رویکرد به اسناد بین المللی در زمینه پیشگیری و منع فساد، فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی دوره جدید، سال ششم شماره ۱۷و۱۸ بهار و تابستان ۱۳۸۸ (ص۱۶۹)

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]

Ben Ali, M.S., Sassi, S. (2016). The Corruption-inflation nexus: evidence from developed and developing countries. *Journal of Macroeconomics*, 16(1), 125-144.

Brandt Hjertstedt, A., & Cetina, H. (2016). Why dose corruption have different effects on economic growth? A case study of Sub-Saharan Africa and Southeast Asia. , P 5

DiPiazza Samuel, "Confronting Corruption", January. Segraves, www.ehow.com/info_8491730 _types-business-corruption.html, Accessed on April, 2008, 1-6.

Johnson, R. A. & Sharma (2004). About Corruption, the struggle against corruption- A comparative study. *Palgrave Macmillan*, P 10.

Morris, S. & Klesner, J. (2010). Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence from Mexico. *Comparative Political Studies,* 43 (10), 1258–1285.

Shihata, Ibrahim F.I., (1996) Corruption: A General Review with an Emphasis on the Role of the world Bank. *Paper Presented at Jesus College*. Combridge, U.K, 1-6.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[DOR: 20.1001.1.26453355.1402.16.55.1.5]